

Monika Broszko

Badania archeologiczne prowadzone w Jarosławiu w latach 1960–2009

Jarosław od dawna znajdował się w sferze zainteresowań historyków i archeologów, którzy rozpatrując najdawniejsze dzieje miasta i jego okolic, wysuwali szereg hipotez odnośnie osadnictwa na tym obszarze. Z drugiej strony na terenie miasta odkrywano materiały archeologiczne, zarówno w trakcie profesjonalnych badań wykopaliskowych i nadzorów, jak i przypadkiem, w trakcie realizowanych tutaj robót ziemnych. Stosunkowo duży zakres takich informacji wymaga uporządkowania, do którego nie doprowadziły badania Archeologicznego Zdjęcia Polski, tym bardziej, że od ich zakończenia upłynął już pewien czas. Celem artykułu jest właśnie uporządkowanie danych dotyczących badań i obserwacji archeologicznych na terenie miasta Jarosławia, głównie w zakresie archeologii średniowiecza i czasów późniejszych.

W latach 1960–2009¹ przeprowadzono tutaj 12 badań archeologicznych i 80 nadzorów. Kwerenda archiwalna ujawniła ponadto około 40 luźnych zabytków znajdujących się na terenie miasta, ale bez ich bliższej lokalizacji. Były to głównie siekiery i topory krzemienne oraz nieliczne wyroby brązowe. Ze względu na braki w starszej dokumentacji, niektóre ze stanowisk mają przybliżoną tylko lokalizację w ramach jednej z ulic. Ostatnie badania archeologiczne przeprowadzono w ubiegłym roku na terenie Kolegiaty pw. Bożego Ciała, odbyły się pod kierunkiem J. Kociuby.

Historia Jarosławia, a szczególnie jego początek nie jest dokładnie znany. Badania archeologiczne prowadzone na obszarze miasta i okolic odkryły liczne ślady zamieszkiwania tych obszarów, które odnosi się do neolitu (A. Kunysz 1961, s. 18). Ludność, która przybyła na te tereny z „Południa”, zajmowała się rolnictwem i hodowlą zwierząt, prowadząc osiadły tryb życia. Wykopaliska archeologiczne i analizy całego systemu osadniczego potwierdzają preferencję żyznych gleb w obrębie Przedgórskiego Płata Lessowego. Kolejne eta-

py osadnictwa prahistorycznego łączą się z epokami brązu i żelaza.

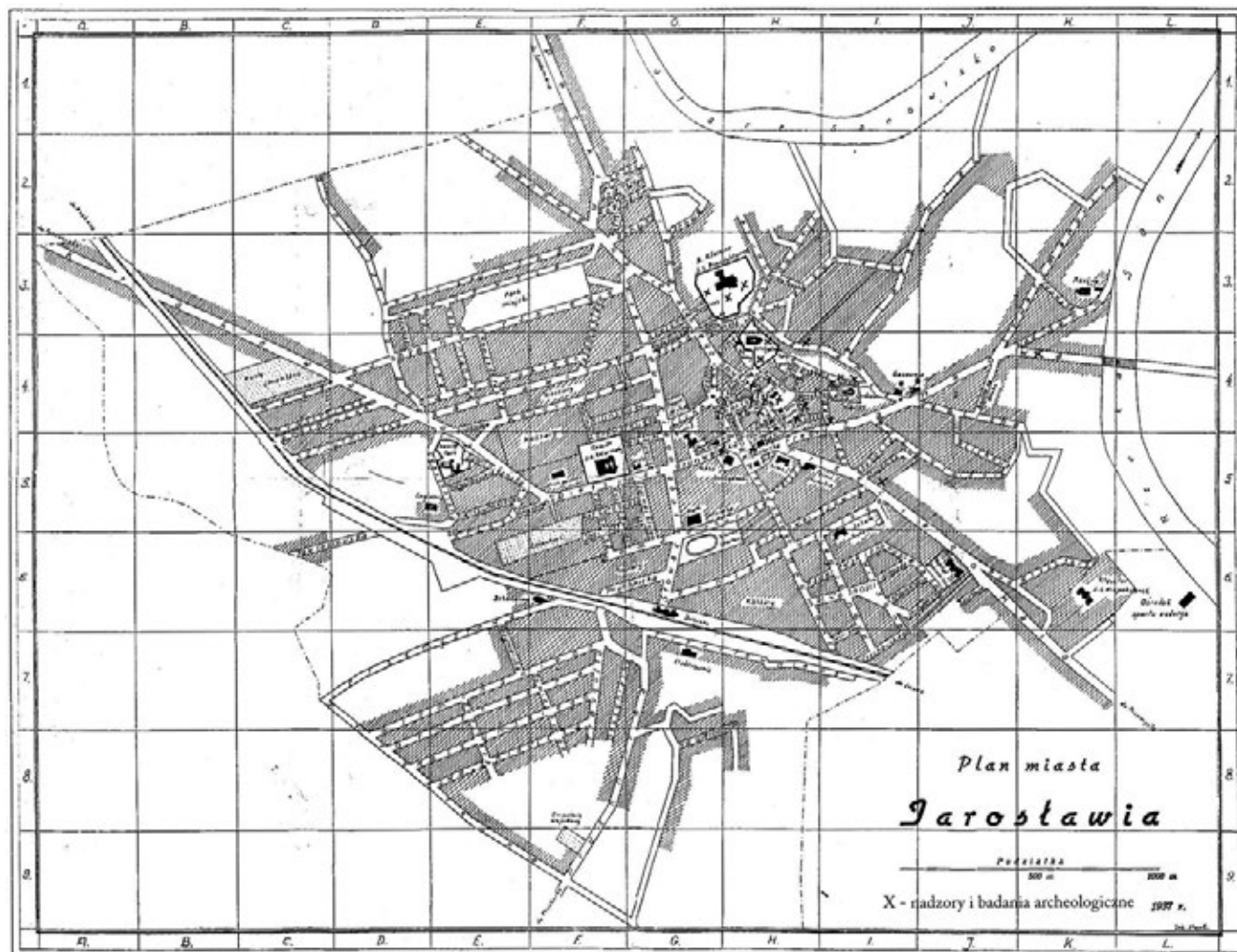
Zmiany kulturowe najlepiej uwidaczniają kolejne wykopaliska oraz nadzory w obrębie Jarosławia i w jego okolicach. Świadczą o tym też luźne materiały archeologiczne znajdowane w latach 50. i 60. XX wieku („Wzgórze Farne” – siekierka krzemienista, nad Sanem – narzędzia krzemienne, ul. Szczytniańska – siekierka krzemienista w naczyniu glinianym, itp.). W 1953 roku przy ul. Pełkińskiej znaleziono kilka przedmiotów brązowych, w tym m.in.: „szpilę z trzema tarczami spiralnymi oraz fragment zapinki (...) w postaci ślimacznicowatej tarczki” (A. Kunysz 1961, s. 18–19). Natomiast w 1958 roku w rejonie dzielnicy Brzostków odkryto kilka jam tarnobrzeskiej kultury łużyckiej. Na osadę tej kultury natrafiono także w 1959 roku w Jarosławiu przy ul. Pawłosiowskiej. Dokładniej stanowisko to zostało przebadane w 1963 roku przez Aleksandrę Gruszczyńską. Efektem tych badań było odkrycie 7 jam z dużą ilością interesującego materiału (K. Moskwa 1976, s. 203). Obok śladów osad spotkać można także rozległe cmentarzyska z grobami ciałopalnymi, które rozpowszechniły się w młodszej epoce brązu i we wczesnej epoce żelaza. Znamy je np. z kilku miejscowości położonych w dolinie Sanu (np. Łazy, Wietlin, Manasterz).

Kolejne wyraźne ślady osadnictwa notujemy w okresie rzymskim. Cmentarzyska (groby) kultury przeworskiej znane są z terenu m.in. Chłopiec, Cząstkowice, Zarzecza (A. Kunysz 1961, s. 22). Nie mała jest też liczba znanych osad i znalezisk luźnych, wśród których największe znaczenie mają monety rzymskie (Wola Buchowska, Węgierka, Cząstkowice, Sienawa, Leżachów, Jodłówka, Jarosław).

We wczesnym średniowieczu powstała prawdopodobnie osada, której śladów należy szukać na terenie dzisiejszego Opactwa Sióstr Benedyktynek. O stosunkowo intensywnym osadnictwie z tego czasu dowodzi wiele materiałów archeologicznych pozyskanych z różnych miejsc w Jarosławiu m.in. z Kruhela, ul. Paniańskiej, Rynku i Wzgórza Benedyktyńskiego, a także Muniny, czy Manasterza (A. Kunysz 1961, s. 20; 1966, s. 10). Z terenów Jarosławia i w jego najbliższej okolicy pochodzi wiele znalezisk i skarbów potwierdzających ciągłość osadniczą na tym terenie właśnie od czasów wczesnego średniowiecza.

W roku 1938 podjęto w Jarosławiu prace zmierzające do rozbiórki cokołu stojącego wówczas na Rynku. Prace te

¹ Nie uwzględniono tutaj trwających badań przedinwestycyjnych, szeroko płaszczyznowych, realizowanych przez Fundację Rzeszowskiego ośrodka Archeologicznego na planowanej trasie Autostrady A4 (w okolicach Jarosławia) i tzw. obwodnicy miejskiej (Jarosław, stan. 158 – bogate stanowisko wielokulturowe z okresu neolitu, wczesnej i środkowej epoki brązu, wczesnej epoki żelaza i czasów nowożytnych). Badania te z całą pewnością uzupełnią i zweryfikują zasób źródeł dotyczących najdawniejszych dziejów okolic dzisiejszego Jarosławia.

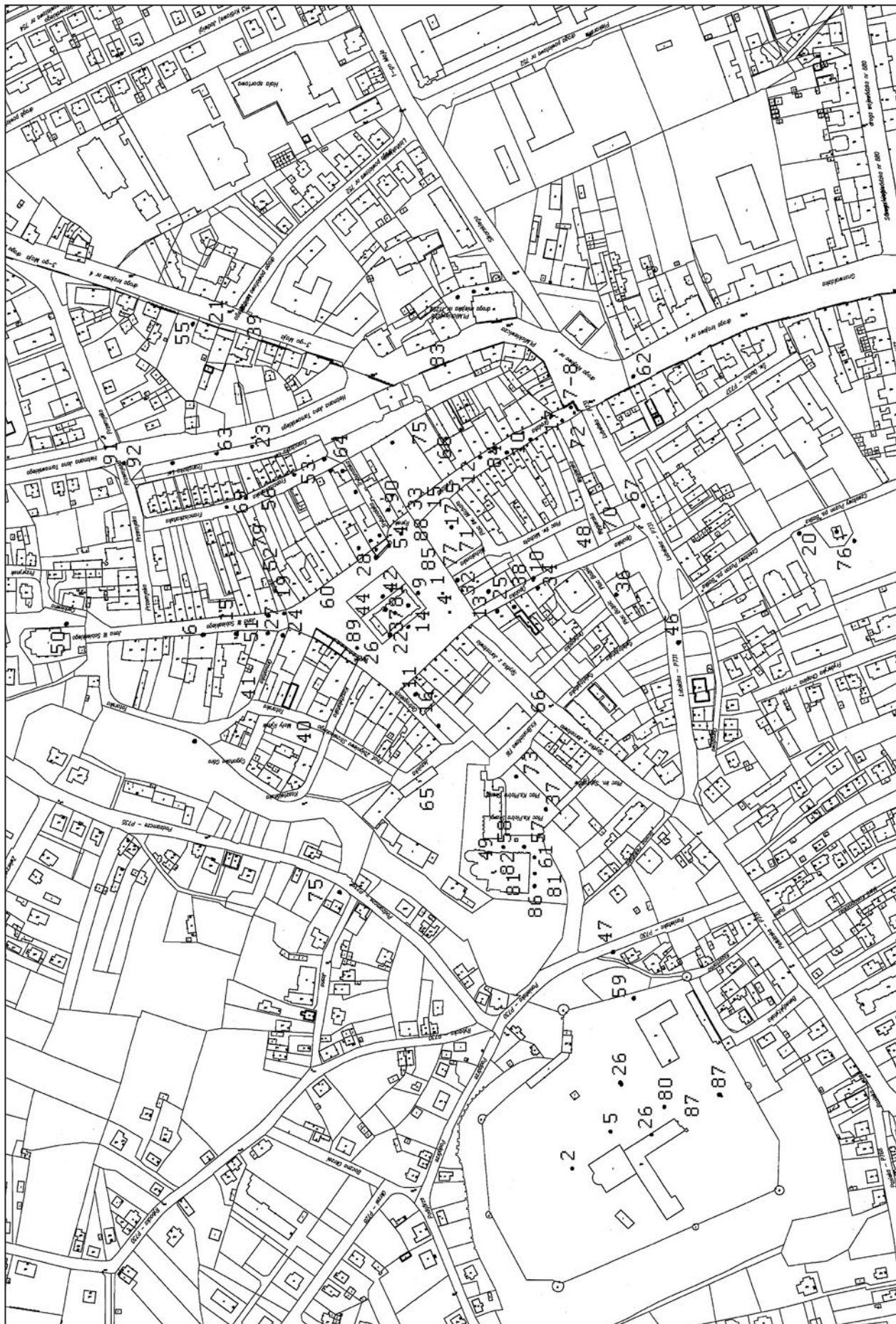
Ryc. 1. Plan Jaroslavia z 1937 r.

Abb. 1. Stadtplan von Jaroslavia aus 1937

dały pretekst do przeprowadzenia pierwszych prac archeologicznych na terenie dawnej gotyckiej kolegiaty rozebranej na początku XIX wieku. Badania te przeprowadzono pod kierunkiem M. Dobrzańskiego. Dokumentacja tych prac nie zachowała się, natomiast w zbiorach Muzeum w Jaroslawiu znajduje się plan sytuacyjny z fragmentami murów kościoła, które zostały odsłonięte. Kontynuacje dalszych prac zaplanowano na 1939 rok. Niestety żadne dokumenty z tego okresu nie zachowały się. W 1967 roku w ramach planów akcji ratunkowej na terenie dzielnicy staromiejskiej w Jaroslawiu pojawił się projekt prac badawczych, których jednak ze względów „ideologicznych” nie wykonano. Dopiero badania przeprowadzone na pl. Św. Michała w latach 1995–1997 pod kierunkiem Joanny Kociuby oraz w 2008 roku prowadzonych przez G. i M. Ziółkowskich, dały pełniejszy obraz wyglądu i faz rozbudowy dawnego kościoła gotyckiego. Podobne, wielofazowe i wieloletnie badania archeologiczne przeprowadzono m.in. na Wzgórzu Benedyktyńskim oraz w Kolegiacie pw. Bożego Ciała.

Miasto średniowieczne wykształciło się zapewne z wcześniejszych osad (osady). Ulokowane było na pograniczu polsko-ruskim i z czasem zaczęło nabierać znaczenia obronnego (K. Gottfried 1972, s. 43). Większość badaczy nazwę miasta

wywodzi od imienia księcia ruskiego, Jaroslawa, który włączył do swego państwa Grody Czerwieńskie (A. Sroka 2005, s. 3). Niewykluczone także, iż nazwa Jaroslavia rozpowszechniona była wówczas w całej Słowiańszczyźnie. Po raz pierwszy wzmianka o nim pojawiła się już w 1152 roku, co sugeruje, że było to miasto wówczas już dostatecznie ważne (J. Hołub 2007, s. 7). Natomiast w dokumentach z 1340 roku Jaroslavia wymieniany jest jako jedno z najbogatszych miast Rusi (K. Kieferling, 2008, s. 6). Dzięki dogodnej lokalizacji przygródowej osady na obronnym wzgórzu oraz w bliskim położeniu rzeki i głównych szlaków handlowych, miasto szybko nabrało dużego znaczenia. Od tego czasu aż do roku 1386 ziemię tę zmieniali swych władców, pozostając pod panowaniem ruskim, polskim lub węgierskim, natomiast w XII wieku popadał w zależność lenną od Tatarów. Osada-groń stopniowo przekształcała się w miasto jeszcze przed rokiem 1375. Tutaj powstał pierwszy parafialny kościół drewniany pod wezwaniem św. Mikołaja (dzisiejsze Wzgórze Benedyktyńskie). Stałe niepokoje, jakie miały miejsce na pograniczu polsko-ruskim między władcami polskimi, węgierskimi i ruskimi w znacznym stopniu miały wpływ na rozwój przygranicznych miast, które rządziły się na tzw. prawie ruskim. W okresie rządów Daniela Halickiego i jego następców pod-

Ryc. 2. Stanowiska, na których prowadzono w latach 1960–2009 badania i nadzory archeologiczne (numery odpowiadają numeracji w tabeli 1)
Abb. 2. Die Fundstellen an denen man 1960-2009 die archäologischen Forschungen und Überwachung durchgeführt hat (Die Nummer entsprechen der Nummerierung in der Tabelle 1).

jęto już wówczas próby wprowadzenia elementów prawa niemieckiego. Pierwsze prawa miejskie, lokacyjne otrzymał Jarosław w 1323 roku, ale zaginięcie pierwszego dokumentu lokacyjnego nie pozwala oznaczyć dokładnie treści tych uprawnień. Jednakże już samo ich nadanie było potwierdzeniem wzrastającej roli miasta (A. Kunysz 1966, s. 13).

W grudniu 1373 Władysław Opolczyk gościł w Jarosławiu, a w dwa lata później, 7 grudnia 1375 roku, wydał we Lwowie przywilej lokacyjny, nadając miastu prawo magdeburskie (A. Kunysz 1961, s. 23; J. Białynia-Chodecki 1994, s. 84; A. Sroka 2005, s. 4). Była to już druga lokacja, która przeniosła miasto. Miejsce nowej lokacji to dzisiejsza Starówka. Spytek, „dziedzic na Tarnowie i pan na Jarosławiu”, nadał miastu przywileje w latach 1413 i 1431. Później ustanowił pierwszą w Polsce ordynację zatwierdzoną przez króla Kazimierza. Obejmowała ona 2 miasta oraz 29 wiosek. Niezadowoleni spadkobiercy wszczęli później spór, który został rozstrzygnięty dopiero w 1519 roku przez Zygmunta I. Zakończyło się to zniesieniem majoratu z chwilą śmierci ostatniego Leliwity – Jarosławskiego Spytka, kasztelana krakowskiego.

Dzięki staraniom Spytka, w 1443 roku Jarosław otrzymał ważne prawo handlowe, nakazujące nie omijanie miasta przez kupców bocznymi drogami (tzw. prawo składu). Także dzięki niemu został ufundowany na rynku kościół farny pw. św. Michała i ratusz, zaś miasto zostało otoczone murem (F. Siarczyński 1826, s. 21). Prawdopodobnie ufundował również nowy zamek, ale nie można wykluczyć, że na początku XIV wieku mógł zbudować go Jan Tarnowski. Za jego czasów w mieście gościł też król Kazimierz Jagiellończyk, który w 1485 roku jadąc do Kołomyi miał odebrać hołd od gospodarstwa wołoskiego i zatrzymał się w Jarosławiu. Miasto szybko zaczęło się rozwijać, a wraz z nim gospodarka, handel, szkolnictwo i rzemiosło. Król Władysław Warneńczyk w 1443 roku w Budzie wydał przywilej, w którym ustanawia Jarosław miastem składowym i główną komorą państwa, zakazując kupcom „pod utratą towaru” jechać innym traktem pomijając walny gościniec ruski wiodący przez Jarosław (K. Gottfried 1938, s. 53). Zygmunt I zatwierdził przywilej, a Zygmunt August wyznaczył na mocy uchwały sejmu lubelskiego komisję dla obejrzenia dróg i mostów. Jak wynika z ówczesnych zapisów, za czasów Jagiellonów dbano o utrzymanie gościńców i wykonywano „wielkie i trudne prace”, walcząc z przeszkodami jakie tworzyła okolica pełna jezior, bagien, błot i moczarów, po których obecnie ślad zaginał. W XV i XVI wieku Jarosław zaliczał się do najbogatszych miast nie tylko w Polsce, ale także w zachodnich stronach wschodniej Europy (K. Gottfried 1994, s. 31). Rozwijał się handel, słynne były jarmarki, na które przyjeżdżali kupcy z całego kraju i z zagranicy: z Niemiec, Włoch, Węgier, Armenii, Turcji i z innych krajów (A. Wagner 1929, s. 3; J. Motylewicz 1996, s. 45). W okresie targów Jarosław był zatłoczonym, wielojęzycznym tłumem kupców, zwierząt oraz ogromną ilością towarów z całej Europy i Azji.

Całe miasto stanowiło jeden bazar, na którym czasem dochodziło także do zwad i bójek. Nawet architekturę miasta dostosowano do potrzeb handlu (atyki, podcienia, piwnice). W podziemiach domów znajdowały się zaopatrzone w towary składy zarówno miejscowych, jak i przyjezdnych kupców (J. Olszewska 1983, s. 95). W tym czasie do Jarosławia przyjeżdżało coraz więcej ludzi, których część osiedlała się.

Od końca XIV do połowy XIX wieku Jarosław, jako miasto prywatne, należał do najznakomitszych rodów polskich: Tarnawskich, Lubomirskich, Czartoryskich, Ostrogskich, Wiśniowieckich i Zamoyskich (K. Kieferling 2008, s. 6). To dzięki ich staraniom w końcu XVI i na początku XVII wieku na terenie miasta rozpoczęły się działalność zgromadzenia zakonne: franciszkanie, jezuiti i benedyktynki (M. Orłowicz 1921, s. 52; K. Gottfried 1937, s. 40; I. Lis 2009, s. 8). Wkrótce też otworzono jezuickie kolegium, co przyczyniło się do rozwoju szkolnictwa w mieście (R. Pelczar 1999, s. 145). Największy rozkwit Jarosław przeżył pod rządami księżnej Anny Ostrogskiej. Był wtedy nie tylko stolicą „państwa jarosławskiego”, ale również centrum handlu znanym w Europie i na Bliskim Wschodzie (K. Kieferling 2008, s. 8). Dowodem tego był rozwój rzemiosł, wyposażenie kamienic oraz rozwój budownictwa sakralnego i obronnego.

System obronny Jarosławia stanowiły dwa klasztory: Benedyktynek (prawie w całości zachowany dzisiaj) i Jezuitów oraz miasto. Wszystkie trzy zespoły otoczone były murem z basztami i bramami. Również drugi kościół jezuicki tzw. „w polu” poza murami miasta był zabezpieczony wysokim murem i głęboką fosą (J. Hołub 1995, s. 12). Najważniejszym jednak zespołem obronnym było oczywiście samo miasto, które otoczone było murem, basztami i bastionami oraz fosą z trzech stron. Notatka pochodząca z XVII wieku wspomina o niszczeniu wałów przez zwierzęta, zatem można się też domyślać, że przy murze znajdował się prawdopodobnie wał ziemny (J. Olszewska 1961, s. 35–36). Do miasta prowadziły trzy bramy: Lwowska (Przemyska), Pełkińska (Sandomierska) oraz Krakowska.

Pierwszy rozbiór Polski w 1773 roku zakończył rozwój miasta. Jarosław, niegdyś potężne miasto handlowe słynące z jarmarków, cudownej figury Matki Bożej Bolesnej (J. Krucek 1994, s. 4), kolegiów oraz pięknych świątyń i klasztorów, nagle stało się drugorzędnym miasteczkiem (A. Wondaś 1934, s. 1). Na pewno wpływ miała na to także polityka państwa oraz skłócenie spadkobiercy miasta. Odcięty od reszty ziem polskich, nie mając możliwości korzystania ze starych szlaków handlowych, stracił swoje znaczenie handlowe.

Średniowieczne i nowożytne dzieje miasta stwarzają bardzo dobrą perspektywę do konfrontacji odkrywanych tutaj źródeł archeologicznych z konkretnymi obiektami, a nawet wydarzeniami historycznymi. Koniecznym wstępem jest uporządkowanie wszystkich dotychczasowych informacji na ten temat (tabela 1).

Tabela 1

Zestawienie stanowisk archeologicznych na których przeprowadzono badania i nadzory archeologiczne Jarosławiu
 (KT – kultura trzciniecka, KP – kultura przeworska, KŁ – kultura łużycka, OR – okres rzymski,
 WŚ – wczesne średniowiecze, PŚ – późne średniowiecze, ON – okres nowożytny)

Lp.	Rok	Nr stanowiska w miejscowości (na obsz. AZP)	Stanowisko	Charakter stanowiska	Chronologia kulturowa	Rodzaj badań	Autor
1	2	3	4	5	6	7	8
1	1960	77 (79)	Rynek – pierzeja wschodnia, stan. 65	dzielnica staromiejska	WŚ, PŚ, ON	nadzory	A. Kunysz
2	1961	1 (65)	Opactwo Sióstr Benedyktynek	Wzgórze Benedyktyńskie	WŚ, PŚ, ON	badania	A. Kunysz
3	1963	145 (138)	Przedmieście Dolnołęzańskie	osada kultury łużyckiej	KŁ	badania	J. Micek, J. Jelonek
4	1963	76 (78)	Rynek	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	ratownicze	A. Gruszyńska
5	1966	1 (65)	Wzgórze Benedyktyńskie	osada wczesno-średniowieczna	WŚ	badania	K. Moskwa, F. Wykroj
6	1973	86 (88)	ul. Sobieskiego, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	S. Lewandowski
7	1973	99 (101)	Brama Krakowska, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	badania	M. Suprym, A. Hunicz
8	1974	99 (101)	Brama Krakowska, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	badania	S. Lewandowski
9	1974	75 (77)	Rynek 4 – podwórze, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	S. Lewandowski
10	1975	97 (99)	ul. Grodzka 16, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	S. Lewandowski
11	1976	93 (95)	ul. Ostrogskich 2 i 5, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	L. Smoczkiwicz
12	1975	93 (95)	ul. Grodzka 5, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	L. Smoczkiwicz
13	1976	102 (104)	ul. Opolska 4, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	A. Koperski
14	1977	66 (68)	Ratusz	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	S. Lewandowski
15	1977	91 (93)	ul. Grodzka 2, stan. 65	zabudowa miejska	ON	nadzory	S. Lewandowski
16	1977	122 (124)	ul. Ostrogskich 2 i 5, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
17	1978	110 (112)	Plac Św. Michała (dawn. Plac Zwycięstwa), stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
18	1979	98 (100)	ul. Grodzka 17, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	A. Koperski
19	1980	112 (114)	ul. Wąska 4, szyby 1–3, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
20	1980	nie zweryfikowano w AZP	Park im. Bałki Puzon	były cmentarz grekokatolicki	—	nadzory	J. Kociuba
21	1980	nie zweryfikowano w AZP	ul. 3 Maja		—	nadzory	J. Kociuba
22	1980–1981	75 (77)	Rynek 4, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
23	1981	115 (117)	ul. Tarnowskiego (dawn. ul. Buszka), stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
24	1981	86 (88)	ul. Sobieskiego 3, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
25	1981	102 (104)	ul. Opolska, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
26	1981–1988	1 (65)	Opactwo Sióstr Benedyktynek	Wzgórze Benedyktyńskie, osada kultury przeworskiej, grodzisko	Neolit, OR, WŚ, PŚ, ON	badania	J. Kociuba
27	1983	86 (88)	ul. Sobieskiego 3, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
28	1983	73 (75)	Rynek 6, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
29	1983	103 (105)	ul. Opolska 10, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
30	1983	63 (95)	ul. Grodzka 5a, Drew. Kontr., stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
31	1983	66 (68)	Ratusz – Piwnica, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
32	1984	102 (104)	ul. Opolska 4, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba

Tabela 1 cd.

1	2	3	4	5	6	7	8
33	1984	93 (95)	ul. Grodzka 5, Opolska 5, stan. 65; Ratusz, stan. 66	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
34	1984	103 (105)	ul. Opolska 10, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
35	1984	83 (85)	ul. Rynek 26, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
36	1984	104 (106)	Plac Bożnic, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
37	1984	109 (111)	Plac Piotra Skargi, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
38	1984	102 (104)	ul. Opolska 4 i 6, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
39	1984	nie zweryfikowano w AZP	ul. 3 Maja		ON	nadzory	J. Kociuba
40	1984	124 (126)	ul. Tatarska, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
41	1985	65	ul. Ormiańska 2, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
42	1985	66 (68)	Ratusz	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
43	1985	125 (127)	ul. Sanowa, stan. 65	teren dawnego zamczyska	—	nadzory	J. Kociuba
44	1986	66 (68)	Ratusz, stan. 66	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
45	1986	86 (88)	ul. Sobieskiego 15, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
46	1986	118 (120)	ul. Lubelska, stan. 65	dawna fosa	PŚ, ON	ratownicze	J. Kociuba
47	1986	113 (115)	ul. Panieńska, stan. 65	dawne kolegium	WŚ, PŚ	nadzory	A. Kunysz
48	1986	106 (108)	ul. Węgierska 4, stan. 65		—	nadzory	J. Kociuba
49	1986	71 (73)	Kolegiata pw. Bożego Ciała, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON, PŚ	nadzory	J. Kociuba
50	1987	119 (121)	ul. Cerkiewna 3, Plebania, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
51	1988	86 (88)	ul. Sobieskiego 3, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
52	1988	112 (114)	ul. Wąska, wykop 6, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
53	1988	108 (110)	ul. Franciszkańska 6, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
54	1988–1990	75 (77)	Rynek 4, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
55	1989	nie zweryfikowano w AZP	ul. 3 Maja	cmentarz ewangelicki	ON	nadzory	J. Kociuba
56	1990	108 (110)	ul. Franciszkańska 6, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
57	1995–1996	71 (73)	Kolegiata Wszystkich Świętych, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
58	1997	71 (73)	Kolegiata Wszystkich Świętych, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	ratownicze	J. Kociuba
59	1998	109 (111)	ul. Jezuicka (teren Liceum Plastycznego), stan. 65	mury miejskie	PŚ, ON	nadzory	M. Broszko
60	1998	75 (77)	Rynek 13 (dawna 15), stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
61	1998	107 (109)	Kolegiata pw. Bożego Ciała, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
62	1999	65	ul. Grunwaldzka 3	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
63	2003	116 (118)	ul. Tarnowskiego, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
64	2003	75 (77)	ul. Trybunalska, ul. Franciszkańska, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
65	2004	109 (111)	ul. Jezuicka, Plac Piotra Skargi, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
66	2004	114 (116)	ul. Spytka, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
67	2004	106 (108)	ul. Lubelska, ul. Pełkińska, stan. 65		—	nadzory	J. Kociuba
68	2005	92 (94)	ul. Grodzka 3, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba

Tabela 1 cd.

1	2	3	4	5	6	7	8
69	2005	108 (110)	ul. Franciszkańska, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
70	2005	106 (108)	ul. Węgierska, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
71	2005	110 (112)	Plac Św. Michała, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
72	2006	91 (93)	ul. Grodzka, ul. Węgierska, stan. 65	dzielnica staromiejska	WS, PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
73	2006	109 (111)	Plac Piotra Skargi, stan. 65	dzielnica staromiejska	WS, PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba, B. Szybowicz
74	2006	102 (104)	ul. Opolska 4, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
75	2006	65	ul. Podzamcze, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	B. Szybowicz
75	2006	65	Stanowisko 117	arsenał, mury miejskie	PŚ, ON	nadzory	E. Mitrus
76	2006	nie zweryfikowano w AZP	ul. Bałki Puzon	dawna cerkiew	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
77	2006	110 (112)	Plac Św. Michała, stan. 65	dawna kolegiata	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
78	2006	75 (77)	Rynek 4, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
79	2006	112 (114)	ul. Wąska 2, stan. 65	dzielnica staromiejska	—	nadzory	J. Kociuba
80	2007	1 (65)	Opactwo Sióstr Benedyktynek	Wzgórze Benedyktyńskie	PŚ, ON	nadzory	B. Szybowicz
81	2007	107 (109)	Kolegiata pw. Bożego Ciała, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Kociuba
82	2007	107 (109)	Kolegiata pw. Bożego Ciała, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	badania	J. Kociuba
83	2008	73 (75)	okolice Zespołu Szkół Ekonomicznych	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Ligoda
84	2008	100 (102)	ul. Grodzka 19, stan. 67	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Ligoda
85	2008	110 (112)	Plac Św. Michała,	dzielnica staromiejska	KT, WŚ, PŚ, ON	badania	G. i M. Ziółkowski
86	2008	107 (109)	Kolegiata pw. Bożego Ciała, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Kociuba
87	2008	1 (65)	Wzgórze Sióstr Benedyktynek	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	M. Ziółkowski
88	2008–2009	76 (78)	Rynek – oświetlenie, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	J. Ligoda
89	2009	66 (68)	Ratusz – okolice, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	S. Tokarczuk
90	2009	75 (77)	ul. Trybunalska, stan. 65	dzielnica staromiejska	ON	nadzory	J. Ligoda
91	2009	111 (113)	Brama Przemyska, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	nadzory	M. Bober
92	2009	111 (113)	Brama Przemyska, stan. 65	dzielnica staromiejska	PŚ, ON	ratownicze	M. Bober

Pod względem administracyjnym, Jarosław, podobnie jak Koniaczków, Sobiecin, Surochów i Szówsko, znajduje się w obszarze AZP nr 103-83. Badania na tym obszarze prowadzono w roku 1996². Teren dawnego miasta określony został jako stanowisko 65. Wykazano się przy tym dużą niekonsekwencją, bowiem poszczególne miejsca w obrębie zespołu staromiejskiego otrzymały „swoje” numery. Tak np. Ratusz, znajdujący się w jego centrum określono jako stanowisko 66. Innym miejscem, w których prowadzono badania lub dokonano odkryć nadawano kolejne numery w obrębie miejscowości oraz na obszarze. Przyjęty, niezbyt fortunnie system powoduje, że w obrębie stanowiska 65 (Zespół Staromiejski) wyróżniane są inne, mniejsze stanowiska (np. 1, 75, 102, 107,

109, 110, 111). Tym samym jedno miejsce (stanowisko) może być określone dwoma numerami w obrębie miejscowości i dwoma w obrębie arkusza AZP. Można zatem z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że została w ten sposób wypaczona idea Archeologicznego Zdjęcia Polski, mającego w założeniu uporządkować stan ewidencji stanowisk. Badania arkusza 103-83 nie tylko tego nie zrobiły, ale dodatkowo wprowadziły bałagan. Wydaje się, że nie do końca przemyślano definicję stanowiska archeologicznego. Skutek tego jest taki, że w zasadzie niemożna stwierdzić z jaką liczbą (i jakich) stanowisk mamy do czynienia w obrębie historycznego miasta Jarosława. Analiza mapy (ryc. 2) wyraźnie pokazuje pewne koncentracje badań, przy ich braku w innych miejscach.

Należy także zaznaczyć, że mimo dość pokaźnej liczby badań i nadzorów bardzo mało z uzyskanych wówczas efektów badawczych (wyników) trafiło do literatury archeolo-

² Prowadziła je mgr Ewa Sosnowska.

gicznej. Spośród 92 faktów badawczych zarejestrowanych w tabeli 1, najwięcej dotyczy zespołu staromiejskiego. Były to jednak głównie nadzory, których wartość jako metody badań archeologicznych jest bardzo różna. Nie sposób jednak istotnych informacji źródłowych lekceważyć, stąd kolejnym krokiem powinna być analiza pozyskanych materiałów i ich

ewentualna konfrontacja ze źródłami pisаныmi i ikonografią. Warto bowiem podkreślić możliwość uzyskania ważnych informacji o różnych aspektach funkcjonowania średniowiecznego i nowożytnego miasta – od jego systemu obronnego poprzez dzieje konkretnych obiektów po życie codzienne mieszkańców.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Białynia-Chodecki J.
1994 *Kilka szczegółów z przeszłości Jarosławia na ziemi przemyskiej*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 12, Jarosław, s. 99.
- Hołub J.
1995 *Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej o.o. Dominikanów w Jarosławiu*, Jarosław.
- 2007 *Kościół Świętego Ducha w Jarosławiu*, Jarosław.
- Gottfried K.
1937 *Ilustrowany przewodnik po Jarosławiu*, Jarosław.
- 1938 *Monografia miasta Jarosławia*, cz. IV–V, Jarosław.
- 1972 *Z minionych wieków powiatu*, [w:] *Jarosław w PRL. Zarys monograficzny*. Rzeszów.
- 1994 *Topografia dawnego Jarosławia*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 12, Jarosław, s. 31–82.
- Kieferling K.
2009 *Jarosław w czasach Anny Ostrogskiej. Szkice do portretu miasta i jego właścicielki (1594–1635)*, Jarosław.
- Kruczek J. o.
1994 *Sanktuarium Matki Bolesnej w Jarosławiu*, Jarosław.
- Kunysz A.
1958 *Z pradziejów okolic Jarosławia*, „Nowiny Rzeszowskie”, 6 lipiec 1958, Rzeszów.
- 1961 *Jarosław w pradziejach i wczesnym średniowieczu*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 8, Jarosław, s. 17–26.
- 1966 *Początki Jarosławia w świetle badań archeologicznych*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 9, Jarosław, s. 10–17.
- Lis L.
2009 *Spacer po Opactwie. Podkarpackie Carcassonne*, Jarosław. Moskwa K.
- 1976 *Kultura łżycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów. Motylewicz J.
- 1996 *Rzemiosło jarosławskie w XV–XVIII wieku i jego związki z handlem jarmarcznym*, „Zeszyty Muzealne”, Jarosław, s. 45–50.
- Olszewska J.
1961 *Fortyfikacje dawnego Jarosławia*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 8, Jarosław, s. 31–39.
- 1983 *Jarosław, miasto niegdyś jarmarkami słynące*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 10, Jarosław, s. 93–102.
- Orłowicz M.
1921 *Jarosław, jego przeszłość i zabytki*, Lwów–Warszawa.
- Siarczyński F. ks.
1826 *Wiadomość Historyczna o mieście Jarosławiu położonem w królestwie Galicyi, w Cyrkule przemyskim, niegdyś w Województwie Ruskiem, ziemi Przemyskiej, domu J.J. OO. Xiażąt Czartoryskich dziedzicznym*, Lwów.
- Sroka A. o.
2005 *Świątynie Jarosławia*, Jarosław.
- Wagner A.
1926 *Handel dawnego Jarosławia*, Lwów.
- Wondaś A.
1934 *Szkice do dziejów Jarosławia. Upadek Jarosławia pod rządami austriackim 1773–1818*, Jarosław.

Monika Broszko

Archäologische Forschungen in Jarosław 1960–2009

Zusammenfassung

Mit diesem Artikel will man alle Angaben über die Forschungen und die archäologische Überwachung der Bauprojekte, die auf dem Gebiet der heutigen Stadt Jarosław geführt wurden, ordnen. Sie wurden in der Tabelle 1 zusammengestellt, und die Fundstellen markierte man auf dem Plan (Abb. 2). Dabei entblöste man das Durcheinander, das die konservatorische Dokumentation aufwies (z. B. doppelte Fundstellennummer). Das war das Ergebnis der nicht korrekt

geführten Forschungen im Rahmen des Projekts „Archäologische Aufnahme Polens“, Gebiet 103–83. Das Territorium der ehemaligen Stadt wurde mit der Fundstellennummer 65 gekennzeichnet. Die einzelnen Fundstellen wurden mit den folgenden Nummern in der Stadt und im Gelände versehen.

In den Jahren 1960–2009 führte man 12 archäologische Forschungen, und 80 verschiedene Projekte wurden archäo-

logisch beaufsichtigt. Besondere Bedeutung haben die Forschungen der mittelalterlichen und neuzeitlichen Stadt.

Jarosław lag an der flößbaren Fluss San und an der Kreuzung wichtiger Handelswege, die die Gebiete am Schwarzen Meer mit dem Westen Europas verbanden. Dank solcher Lage wurde die Stadt zu einem wichtigen Handelszentrum, das durch große Jahrmärkte berühmt war. Die ersten Stadtrechte bekam Jarosław 1323. Im Dezember 1373 war Władysław Opolczyk in Jarosław zu Gast und zwei Jahre später, am 7. Dezember 1375, in Lwów verließ er die Stadt die Lokationsprivilegien und das Magdeburger Stadtrecht. Der Ort der neuen Anlegung der Stadt bildet die heutige Altstadt. Das Befestigungssystem der Stadt Jarosław bildeten 2 Klöster: Benediktinerinnen- und Jesuitenkloster und die Stadt. Alle drei Komplexe waren mit einer Mauer samt Wehrtürmen und Toren umgeben. Den wichtigsten Verteidigungskomplex bildete natürlich die Stadt selbst, die von drei Seiten von einer Mauer mit Wehrtürmen und Bastionen, wie

auch einem Wehrgraben umgeben war. In die Stadt führten 3 Tore: Das Lwów- (Przemyśl), Pełkinie- (Sandomierz) und Krakauer-Tor.

Jarosław gehörte, als eine private Stadt, den vornehmsten Adelsgeschlechtern: Tarnawscy, Lubomirscy, Czartoryscy, Ostrogscy, Wiśniowieccy, und Zamoyscy. Dank der Eheschließung von Maria Kazimiera de La Grange d'Arquien mit Jan Sobieski wurde Jarosław zu einer Königsstadt. Ihre Blütezeit erlebte die Stadt unter der Herrschaft von der Herzogin Anna Ostrogska. Sie war damals nicht nur die Hauptstadt des „Jarosław-Landes“, sondern auch ein in ganz Europa und im Nahen Osten bekanntes Handelszentrum.

Die erste Teilung Polens 1773 beendete die prächtige Entwicklung der Stadt. Die Stadt Jarosław, die einst eine mächtige Handelsstadt war, die durch Jahrmärkte und die wunderbare Figur der leidenden Muttergottes, Schulen, schöne Kirchen und Klöster berühmt war, wurde plötzlich zu einem zweit-rangigen Provinzstädtchen.